

RECENSIONS

CARDÚS I FLORENSA, Salvador. *Ordinacions de bon govern de la batllia de Terrassa (1299-1625)*. Barcelona: Fundació Vives i Casajuana, 2000, a cura de Vicenç Ruiz i Gómez (introducció i ed.) i Pere Puig i Ustrell (dir.). 232 pàgines.

És evident que Salvador Cardús és per ara l'historiador terrassenc que més documentació de Terrassa ha consultat, i la present obra n'és un exponent fonamental. El buidatge realitzat dels llibres de la batllia de Terrassa cerca sens dubte de noticiar el màxim d'esdeveniments possibles sobre la realitat medieval i moderna de la vila. La persecució de l'exhaustivitat serveix de mòbil a la seva actuació. El valor més alt, doncs, de la recopilació iniciada, i malauradament inacabada, és el desig d'exhaustivitat, valor metodològic que cal tenir present en qualsevol recerca històrica. L'exhaustivitat, emperò, no és res més que un altre de tants estadis de la perfecció, inabastables però sí susceptibles d'aproximació.

Aquest buidatge de dades, però, es veu limitat per diversos factors: el punt de vista de l'autor; els seus interessos particulars en el moment de l'exercici; el fet que ha romàs inacabat i el cansament que el portava a ser cada vegada més selectiu a mesura que avançava la seva tasca. Què hi ha de positiu en tot això? Doncs gairebé tot: les notícies recopilades han esdevingut notícies difoses al públic; s'hi entreveu el gran volum d'informació que el fons de la batllia encara pot donar a la història de Terrassa, amb la qual cosa s'estimula la renovació, la continuïtat i el reciclatge de la recerca; i també dóna notícia d'una de les èpoques més des-

conegudes i poc estudiades de la història medieval de la vila: el segle XIV.

La selecció se centrarà en aspectes relacionats amb la vialitat, la disciplina de mercat, la seguretat i l'ordre públic, la salubritat i la higiene, la moralitat i els bons costums. Tots ells permeten donar un cop d'ull a la història quotidiana dels habitants de la vila i del terme. Compte! No hem de confondre la història de la quotidianitat amb la història de les anècdotes. Aquesta darrera es prodiga amb massa velocitat, mentre que la primera no es porta a terme amb la velocitat que caldria. El recull de Cardús serveix de mirall d'aquesta realitat quotidiana i local, un darrer aspecte que adverteixen ja els editors com a un dels més interessants del treball. En concret, apunten que es tracta d'una obra que «té el mèrit de trencar els límits històrics tradicionalment marcats per la historiografia acadèmica. La coherència de l'obra no la dóna pas la cronologia, sinó l'àmbit geogràfic, el tantes vegades menystingut marc local. Des de la perspectiva municipal, no semblen tan importants els canvis jurisdiccionals i dinàstics».

Els editors ens han procurat una introducció completa sobre la figura i l'evolució del batlle reial des del segle XI fins a ben entrat el segle XVII, amb la qual cosa es dóna, per primera vegada a Terrassa, una visió diacrònica d'una institució de govern. En un primer capítol es parla de l'origen de la batllia reial a la vila de Terrassa i dels successius canvis de jurisdicció que es produeixen als segles XIV i XV, en què el càrrec passa del domini reial al domini particular o del mateix Consell de Cent de Barcelona. S'acaba el capítol parlant del càrrec i de la seva elecció. Al segon capítol es parla de la institució de la Universitat de

Terrassa i de l'ordinació. Aquest era el nom que adoptava una disposició normativa, dictada per l'autoritat del municipi, destinada a revestir d'ordre l'interior de la vila i el terme. La relació entre ambdues institucions era obligatòria: la Universitat legislava, el batlle reial aprovava, i amb l'assentiment d'aquest es generava l'ordinació. El document es posava per escrit, tant al llibre d'ordinacions pertanyent a la Universitat com al llibre del batlle corresponent. L'ordinació arribava al públic mitjançant la seva difusió amb l'anomenada «crida».

El recull presenta 457 extractes, amb el seu corresponent regist, i és consultable gràcies a un molt funcional índex temàtic (*index rerum*). Potser hi mancava un índex toponomàstic, que no hi hauria estat de més. Cal destacar que, entre el 1299 i el 1625, hi hauria fins a quatre buits cronològics significatius: els períodes 1301-1325, 1347-1355, 1451-1468 i 1590-1608. Atesa la sorprenent continuïtat de la sèrie, aquestes falques no ens semblen gratuïtes. Són clares la segona (relativa al període de la pesta negra) i la tercera (crisi remença).

Un darrer apunt, que segurament és filar prim. Els editors repeteixen massa sovint la locució «custodiar el fons». Un fons no es custodia, es conserva. Custodiar vol dir guardar, tenir cura; conservar, en canvi, vol dir guardar, tenir cura impedit que [la cosa] sigui alterada o destruïda. Però, a més, em sembla que *custodiar* ve carregat d'una sensació d'empresonament de la documentació que no seria la més adequada.

Joan Soler i Jiménez

ALMAZÁN I FERNÁNDEZ, Ismael. *Els camins de la justícia. Ordre i desordre al Vallès dels segles XVI-XVII*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2000 (pròleg de Pere Molas i Ribalta; traducció de Josep Antoni Martín i Pérez). 333 pàgines.

Crim i càstig han estat dos conceptes sotmesos al relativisme de l'evolució dels temps. Des del seu vessant religiós, el procés de confessionalització va dissenyar les consciències individuals durant els segles XVI a XVIII i va situar les fronteres morals de les situacions de pecat i de gràcia, en bona part com a producte de l'actuació conjunta dels poders eclesiàstics i civils. El llibre d'Ismael Almazán analitza un fenomen paral·lel, la configuració d'il·legalitats i penes en el marc de la societat moderna, la manera com va néixer una societat basada en noves relacions emanades del poder civil del lloc i, sobretot, dels poders sobirans aliens. En aquest sentit, la lògica local i quotidiana del costum va entrar paulatinament en conflicte amb una nova dinàmica creadora de dret i legalitat. La justícia natural o moral, substancial a les comunitats prepolítiques, va quedar arrambada per una constatació: que el dret ja no servia per a sustentar el poder, sinó que el poder creava situacions jurídiques precises, alhora que introduïa les nocions vigents de legalitat i il·legalitat. Justícia i legalitat van acabar per identificar-se a partir de l'acció normativa exclusiva de la sobirania del monarca o, més difusament, de l'Estat. Tal procés va ser lent i difícil d'assumir per a una societat que va passar per indòmita en determinades conjuntures, quan va ser molt evident el capgirament sofert per la constitució tradicional de la comunitat.

Només els reculls documentals de Salvador Cardús havien posat de relleu la problemàtica del delictes a la societat terrassenca històrica. Les seves notícies —profuses, sovint desorientadores, reunides sense criteris clars i publicades pòstumament, sense la supervisió de l'autor— donaven de si tan sols un panorama pintoresc i folklòric. Amb tot, no ho podem negar, van permetre assolir una visió adequada des de la perspectiva del *bricoleur*, necessària per a copsar una part de la complexitat antropològica de les societats coetànies. Tanmateix, la investigació duta a terme per Almazán necessita d'uns referents de major envergadura, plenament conseqüents amb la bibliografia utilitzada per aquest autor i, sobretot, amb els criteris metodològics emprats. L'autor té una sòlida trajectòria d'estudis sobre aquest tema.

Concretament, aquest llibre suposa la publicació d'una recerca original duta a terme per Ismael Almazán per a la seva tesi de llicenciatura de l'any 1986 i completada des d'ençà. En aquest sentit, però, l'obra està ben lluny del llenguatge acadèmic i està redactada d'una manera àgil i vivaç, molt adequada per a la col·lecció en què s'insereix. Prova d'això són els epígrafs, escrits amb una intenció divulgativa que no amaguen, però, la solidesa del llibre.

Els primers capítols presenten el marc quotidià i polític de la vida terrassenca. Molt aviat es fa patent la presència constant de la violència fins a extrems insospitats. La multiplicitat d'òptiques d'estudi porten l'autor a primar la recerca sobre tres aspectes: les actuacions violentes, els atacs contra la propietat i els delictes contra l'autoritat. En tots aquests casos, la dependència de la consideració del delictes respecte del medi social o, més

concretament, del grup de persones en què es genera és una constant. Aquest és un altre dels encerts de l'obra: la reiterada aposta per una visió orientada a l'anàlisi del dret penal i de la seva configuració pràctica, en detriment de la revisió legislativa del dret civil. Té un interès específic el capítol dedicat als difusos marges entre delinqüents i bandolers, de gran valor per les aportacions a una temàtica encara mancada d'estudis definitius a nivell local. Les intel·ligents conclusions, de caire particular pel que fa a la penalitat i recopiladores en les vuit planes finals, no poden ser més suggeridores per a recerques futures, sobretot si aquestes derivessin —almenys en part— sobre qüestions com la violència directa exercida pels exèrcits, en tant que representants genuïns i incontrovertibles del poder monàrquic. Al respecte, avui dia només disposem de les indagacions documentals a Terrassa, valuoses però ja molt periclitades, d'Irénée Lameire per a la fi del segle XVII.

Tot i aquest balanç de mèrit laboriós, alguns elements perjudiquen el sempre obligat emmarcament comparatiu de llibres de la qualitat del recensionat. La bibliografia en anglès —i, per això, de les problemàtiques tractades per la historiografia anglosaxona— és molt marginal i referenciada al text mitjançant la cita de traduccions italianes que (estranyament) no es recullen a l'apartat de fonts sinó per la seva edició en llengua original. Es troben a faltar els estudis de casos —més nombrosos del que es podria pensar i sovint de referits a Terrassa— fets pels juriconsults catalans clàssics: Fontanella, Càrcer, Peguera, Tristany... i fins i tot Socarrats i els seus glossadors, sobre l'aplicació del costum com a interpretador del dret i sobre la contribució de la

casuística a la configuració legal que esmentàvem al començament d'aquesta recensió. La seva contemplació hauria eixamplat l'abast teòric de la referència al «control de la localitat» —recurrent i tant important al text— com un element cabdal en l'anàlisi de les contradiccions de la societat terrassenca moderna.

Bernat Hernández

HERNÁNDEZ I CARDONA, Àngel M. *Olesa al final del segle XVIII segons les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Vila d'Olesa, 7). 220 pàgines.

L'Ajuntament d'Olesa de Montserrat, amb el patrocini de l'empresa KAO Corporation, SA, convoca anualment uns premis de recerca d'àmbit local que enriqueixen la col·lecció «Vila d'Olesa». Precisament, el llibre que ressenyem va guanyar un accèssit al premi ofert a treballs de recerca lliures, l'any 1998. El seu autor, Àngel Manuel Hernández i Cardona, que ha publicat diversos treballs sobre Olesa, referits alguns d'ells a l'àmbit de les ciències naturals, va esmerçar un temps a transcriure i estudiar un manuscrit que es va trobar d'una forma incidental, mentre feia conversa amb uns pagesos la primavera de 1997. Allò que havia començat com un atansament a l'arbreda local es va acabar amb la localització i l'obtenció d'un document que oferia la possibilitat d'apropar-se a la segona meitat del segle XVIII. El manuscrit trobat, que havia estat guardat durant més de dos segles a cal Pel·la

—probablement la casa pairal més antiga d'Olesa— era una còpia de les respostes de Joan Boada i Carreras al qüestionari de Francisco de Zamora. Una important troballa, que reflecteix interessants aspectes històrics de la vila, durant uns temps rics en transformacions, i que el mateix autor ha sabut aprofitar per fer un estudi més ampli sobre la història d'Olesa de Montserrat. El resultat ha estat un llibre que, com molt encertadament se subratlla al pròleg, constitueix un petit gran treball de lectura polièdrica, perquè, si bé l'objecte d'estudi és petit, no ho és tant el ventall d'informacions i valoracions que s'ofereixen al llibre sobre els diversos elements geogràfics que caracteritzen l'Olesa del final del XVIII, l'estat de la seva agricultura, les incipients indústries i fàbriques que s'hi instal·len, les característiques del comerç o el tipus de poder polític que s'exerceix en una vila que encara no ha posat fi a la seva dependència feudal de l'abadia de Montserrat.

Una part important del llibre conté els comentaris que realitza l'autor a partir de les respostes donades pel vicari d'Olesa a un funcionari de la corona molt interessat a recollir tot tipus d'informacions sobre els diferents pobles de Catalunya. Però, abans, algunes de les seves primeres pàgines s'ocupen d'oferir el perfil biogràfic tant del promotor del qüestionari o interrogatori com del singular informant que contesta les 146 preguntes. El lector agrairà que hi hagi aquestes notes biogràfiques, completades amb un clar esforç de consulta exhaustiva de fonts primàries, perquè ajuden a situar en el temps, no tan sols el tipus de qüestions plantejades per un observador peculiar, si tenim en compte el seu itinerari professional: alcalde del crim de l'Audiència de Barcelona, fiscal de la cort a Madrid i

ministre supernumerari del Consell Reial, sinó també perquè mostren quina era la visió que de la seva localitat tenia un sacerdot il·lustrat. No s'ha de menysprear tampoc el context general protagonitzat pel domini polític dels Borbons, especialment el regnat reformista de Carles III, i per les incipients idees il·lustrades que tracten d'impregnar la societat de la segona meitat del segle XVIII. Segurament una prova explícita, deixant al marge altres consideracions, que tant Zamora com Boada havien interioritzat la idea de progrés, latent en tot el moviment il·lustrat, és l'obsessió per recollir dades, per estudiar-les i, amb tota la informació disponible, establir mesures que serveixin, com diria el vicari d'Olesa a la part final de les respostes al qüestionari, «para perfeccionar las intencions en benefici de est principat». El mateix Francisco de Zamora no va ser del tot comprès en l'afany de viatjar, conèixer i recollir dades d'una forma sistemàtica. El resultat dels seus diaris de viatges i les enquestes que va realitzar constitueixen un material molt útil per conèixer una Catalunya que viu el període de gairebé tot el segle XVIII, després de la desfeta de 1714, sense guerres i amb clars símptomes de recuperació demogràfica i de creixement industrial. Segurament aquest magistrat viatger, com el qualificà Pere Molas, va aprofitar el seu càrrec polític per disposar d'informants per tot Catalunya, que li proporcionarien tota la informació que demanava. Tal és el cas de Joan Boada i Carreres, el qual provenia d'una nissaga originària de la masia terrassenca de can Boada del Pi. Pertanyent a una de les famílies més riques d'Olesa, va poder estudiar, en contra de la voluntat familiar, a la Universitat de Cervera, fins a convertir-se en vicari

d'Olesa, una vegada acabats els estudis de Teologia a Barcelona. Sempre va exercir aquest càrrec, a més de desenvolupar altres importants funcions a Olesa, com a arxiver, oïdor de comptes, procurador d'herències o segrestador de beneficis incongrus, entre altres tasques parroquials, però mai no va poder ascendir al càrrec de rector, perquè era un privilegi de l'abat de Montserrat, el qual el delegava en un monjo.

L'autor del treball que ressenyem, l'Àngel Manuel Hernández, no ha volgut presentar-nos una transcripció del qüestionari, sinó que, a partir del seu contingut informatiu, ha investigat en arxius a fi de contrastar i ampliar les explicacions que ofereix Joan Boada. És més, segurament l'ha ajudat força el fet de ser un gran coneixedor de la població objecte d'estudi, la qual cosa li ha permès oferir-nos algunes observacions sobre geologia, botànica i zoologia, malgrat que no hi hagi cap referència d'aquestes matèries a les respostes del qüestionari de Zamora. El qüestionari d'Olesa, una població que tenia 2.454 habitants l'any 1787 i que durant tot el segle XVIII va pertànyer al corregiment de Mataró, s'ocupa majoritàriament d'aspectes agrícoles i d'història natural, amb un 35 per cent de les preguntes plantejades; el segueix l'àmbit de la geografia i els aspectes d'organització política, amb un 20 per cent, i seguidament, en menor extensió, s'interroga per la indústria, el comerç i l'educació.

Sens dubte, l'autor del llibre, especialment al tercer apartat, aprofundeix en la història d'una població que experimenta canvis importants, especialment en l'àmbit demogràfic i econòmic. Olesa de Montserrat basa la seva prosperitat, amb dades que es confirmen a l'estudi, en unes bones condicions de treball, natalitat molt

alta, una mortalitat infantil que ha disminuït per les millores de la higiene i una alta longevitat. Molt probablement, diu l'autor de l'estudi, l'aïllament geogràfic d'Olesa, una atenció mèdica adequada, una alimentació sana i l'absència de guerres van fer possible que hi hagués una millora en les condicions de vida dels olesans durant la segona meitat del segle XVIII. Des d'un punt de vista agrícola, parlar d'Olesa és referir-se a l'olivera i als dotze molins d'oli. És destacable, d'altra banda, el creixement de la indústria, amb 95 telers, la meitat dels quals treballaven per a les indústries de Terrassa. L'autor fa esment d'alguns dels factors positius que afavoreixen el desenvolupament de la indústria local i parla d'algunes dificultats per desenvolupar el comerç, per manca d'infraestructures. Destacaria, per últim, l'anàlisi del funcionament del poder polític, així com alguns comentaris sobre les ordinacions de la vila i les imposicions fiscals. L'autor destaca que la població d'Olesa no és un indret amb greus problemes d'ordre públic, llevat d'aquells relacionats amb deutes, delimitació de terres o el fet de pasturar els animals en terreny d'altri. Deixant de banda altres aspectes, el llibre s'acaba amb un apèndix que recull alguns dels sermons i escrits religiosos trobats a cal Pel·la, la casa on va viure Boada.

La font primària que va trobar l'autor del llibre, les respostes de Joan Boada al qüestionari de Zamora, era important però no suficient per caracteritzar una població del segle XVIII. Per aquesta raó, segurament, ha volgut cercar més fonts en altres indrets. El resultat del treball ha estat una petita obra que ofereix claus importants que permeten endinsar-nos, d'una forma general, en la història d'Olesa de

Montserrat i que contribueix, sobretot, a recuperar un segle d'història local.

José Luis Lacueva

VENTAYOL I BOSCH, Àngels. *Josep Soler i Palet, polític i historiador*. Terrassa: Fundació Torre del Palau (Terrassa Viva, 3), 2001. 139 pàgines.

La visió que l'autora ens dona de la vida de Josep Soler i Palet és des del punt de vista historiogràfic, sense voler ser expressament una biografia completa ni tampoc una relació sintètica de la seva obra. Aquest és l'objectiu del llibre, segons Àngels Ventayol, però hi aconsegueix reflectir el caràcter i la ideologia d'un dels pares de la historiografia terrassenca, molt recordat sobretot per haver cedit la col·lecció i l'edifici que formà la primera biblioteca pública de la ciutat.

Ideològicament, la vida de Soler i Palet està caracteritzada pel seu convenciment que Catalunya era una nació amb una cultura maltractada i reprimida per Castella, i que el domini polític d'aquesta suposava un llast per al progrés de l'economia catalana. La història era per a ell una eina per a difondre i construir les teories nacionalistes enfront de l'Espanya endarrerida del segle XIX. La seva posició econòmica acomodada i el fet d'estar relacionat amb els cercles culturals de la burgesia de la ciutat li van possibilitar dedicar-se plenament a l'estudi i a la recerca de la història; al mateix temps s'implicava en política, seguint els postulats de Valentí Almirall. Fruit d'aquesta relació, Soler i Palet va presi-

dir la delegació terrassenca del Centre Català al 1887. Al mateix temps va escriure al diari *El Tarrasense*, des del qual manifestava les seves opinions sobre la situació política catalana. Poc temps després, es formava a Terrassa l'Agrupació Regionalista; vinculada a ella i per mà de Soler i Palet apareixia el 1891 la revista *Egara*, on Soler i Palet hi escriuria després d'haver tingut fortes desavinences amb *El Tarrasense*. També va ser fundador de la Junta de Museus i procurà salvaguardar el patrimoni provinent del Castell Palau. En aquells moments, Soler i Palet es vinculà també a la Unió Catalanista, al temps que entrava en contacte amb els cercles culturals de la ciutat de Barcelona, a la qual s'acabarà traslladant el 1895. Allà era més a prop de les tertúlies erudites i centres d'estudi, com ara l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Ateneu Barcelonès, el Centre Excursionista de Catalunya i la Reial Acadèmia de Bones Lletres, de la qual en serà membre el 1906, any de la publicació de la seva obra culminant: *Egara-Terrassa*. Àngels Ventayol dedica tot un capítol del seu llibre a aquesta obra. A més de les col·laboracions amb les revistes terrassenques, va escriure a *La Il·lustració Catalana* i va publicar, entre 1890 i 1906, les monografies històriques de la col·lecció «Biblioteca Històrica Terrassenca», en la qual apareixen treballs de recerca històrica amb una bona justificació documental. En aquests anys va ser nomenat membre de la Reial Acadèmia de la Història, de Madrid, però se'n desvinculà molt aviat en patir un incident, a causa del rebuig per part dels seus membres a un treball seu, pel fet d'estar escrit en català.

A partir del 1906, i fins a la seva mort, Soler i Palet es va dedicar a la publicació

de documents que podien servir com a font per a historiadors, més que no pas a presentar obres de conclusions històriques, ja que progressivament es va anar quedant desvinculat dels nous corrents històrics, protagonitzats pels joves historiadors noucentistes. Soler i Palet va morir el novembre de 1921, amb un reconeixent unànime, per part dels mitjans periodístics catalans, de la seva tasca com a historiador.

Oriol Casanovas

TRENC, Eliseu. *Alexandre de Riquer*. Terrassa: Caixa de Terrassa/Lunwerg Editores, 2000. 213 pàgines.

Eliseu Trenc, professor de la Universitat de Reims, és el primer estudiós de la figura d'Alexandre de Riquer, pintor, il·lustrador, decorador i poeta, artista considerat una peça cabdal del Modernisme català; amb motiu del vuitantè aniversari de la seva mort, Caixa de Terrassa i Lunwerg Editores publiquen aquesta monografia que ve a omplir el buit existent, fins ara, en la bibliografia de la història de l'art català.

Aquesta publicació, curiosament il·lustrada, està estructurada en dues parts: «Una vida d'artista» i «L'obra d'un artista polifacètic»; a més, també hi podem trobar una cronologia, la relació d'exposicions individuals i col·lectives, incloses les pòstumes, que realitzà de Riquer i una bibliografia especialitzada.

A la primera part, Trenc ens presenta el personatge. Membre d'una nissaga aristocràtica catalana, Alexandre de Riquer era fill d'un carlí, mentre que, per

part de mare, pertanyia a una família liberal d'artistes i intel·lectuals. La mala situació econòmica de la família va fer que aviat s'hagués de guanyar la vida, començant a treballar en el món editorial i entrant en contacte amb intel·lectuals importants. Influït per Domènech i Montaner, abandonà el carlisme i ingressà a la Lliga de Catalunya; també va ser un dels fundadors del Cercle Artístic de Sant Lluc, on conegué el terrassenc Joaquim Vancells, amb qui va mantenir una amistat que va durar tota la vida. Un cop casat i pare de família nombrosa, la seva dedicació professional a les arts gràfiques i decoratives s'intensificà però, uns anys més tard, coincidint amb la mort de la seva dona, va minvar en l'activitat decorativa, ja que el moviment modernista començava a passar de moda. Alexandre de Riquer es traslladà a França, es tornà a casar i s'iniciaren uns anys molt difícils per a ell, en l'àmbit personal. Instal·lat a Mallorca, es dedicà a pintar i escriure, activitats que ja havia realitzat des de la seva joventut, fins a la mort.

La segona part del llibre, «L'obra d'un artista polifacètic», constitueix l'eix central de l'estudi. Trenc considera que l'obra d'Alexandre de Riquer es pot dividir en tres etapes: la realista i esteticista (1874-1894), la modernista i simbolista (1895-1905) i la postmodernista i panteista (1906-1920). Per acostar els estudiosos i lectors en general a les característiques de cadascuna, Trenc no ha esmerçat esforços a estudiar-les.

Durant la primera etapa, el Riquer pintor s'especialitzà en un gènere molt específic, la pintura d'ocells, i va fer la seva primera exposició amb gran èxit. Al llindar dels anys noranta, formà part dels artistes que renovaren l'art religiós català i tornà a pintar la natura i la figura fe-

menina. Entre el 1895 i el 1905, Alexandre de Riquer es dedicà a produir cartells; se'l considera l'autor del primer cartell català modern, i la seva producció pictòrica experimentà una transició entre el misticisme bucòlic inicial i el Modernisme. És l'època en què comença a treballar amb la resta de membres del Cercle Artístic de Sant Lluc. Amb la crisi del Modernisme, la posició de Riquer, un dels màxims exponents d'aquest corrent, es torna incòmoda. Llavors s'inicià la seva etapa mallorquina, que constituí un intent de renovació de l'artista; no va arribar a aconseguir, però, que l'obra d'aquesta etapa estigués a l'alçada del màxim representant del paisatgisme, Anglada Camarasa.

Artista polifacètic, ens trobem amb un Riquer també lliurat a la producció editorial, com a il·lustrador, autor de capçaleres de diaris i revistes, creador d'ex-libris i, també, com a decorador d'interiors. A Terrassa, per exemple, decorà l'Institut Industrial; conjuntament amb Joan Llimona, el presbiteri de Montserrat, i amb Lluís Domènech i Montaner, el Castell dels tres Dragons. És una feina que realitzà bàsicament fins a la fi del Modernisme.

I, finalment, el poeta. En la seva etapa realista, escriu relats sobre la seva infantesa i ens presenta una societat idealitzada. L'amor per la naturalesa i la contradicció entre la vida i la mort són dos temes fonamentals i constants de la seva obra, i un altre és la recerca de l'ideal de bellesa. Ja en la segona època, tot el sentimentalisme relacionat amb la infància, el costumisme romàntic i el realisme desapareixen. Cada poema esdevé un món tancat que es basta a si mateix. La mort de la seva esposa contribuï a fer de Riquer un poeta que es dedicava essencialment

a evocar la presència de l'amor perdut. Amor que, en la darrera etapa, no és vist com l'amor a la dona sinó l'amor maternal; és l'època en què tornem a trobar un retorn a la idealització de la visió paternalista de la vida pagesa catalana. Però l'evolució ideològica de l'artista ha convertit el Riquer catòlic i moralista dels primers anys en un artista eclèctic, sensual i liberal.

En definitiva, l'obra és completa i ben documentada i assoleix l'objectiu de donar a conèixer tant l'evolució personal com la de la producció artística d'Alexandre de Riquer, considerat un dels esperits més sensibles i refinats del seu temps, i que es convertí en un dels artistes més representatius del Modernisme.

Lourdes Plans i Campderrós

AUTORS DIVERSOS. *Elles, terrassenques del segle XX*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona (Col·lecció Investigació+Dona, 3), 2000. 264 pàgines.

«Sovint ens sentim atrets per saber la vida d'una persona coneguda; de la seva activitat professional en l'àmbit de la cultura, la política o bé en l'àmbit social. En definitiva, d'un personatge públic que no ens és desconegut del tot. Però endinsar-nos a conèixer com han viscut altres persones de vida senzilla, treballadors, persones grans que han viscut períodes de la nostra història que molts tan sols coneixem pel que hem llegit [...] és una tasca força interessant.»

Així comença un dels capítols d'*Elles, terrassenques del segle XX*, i de fet pot

esdevenir una manera explícita de definir quin és el concepte i el desig propi de tota aquesta obra. Si partim de la base que potser de vegades estem massa acostumats a una història de les institucions, les entitats i les associacions (deformació fins i tot més palesa en la historiografia contemporània i, si es vol, més encara en la història local), entendrem que gratifica trobar-se amb un llibre d'història de persones, dones en aquest cas. I és que no es tracta pas d'un llibre explícitament d'història de la dona a la Terrassa del segle XX, sinó que, mitjançant aquesta i un bon ús de les fonts (especialment les orals), ens topem amb un excel·lent testimoni d'històries de la ciutat. Si bé pel seu caràcter biogràfic pot semblar un llibre d'estructura un pèl desigual, entenent que no tothom viu les coses de la mateixa manera i no tothom les explica igual, el fet és que des del punt de vista de la història social el llibre assoleix un gran valor, ja que no es tracta de parlar sobre *prodones* de la ciutat, sinó de personatges d'un ressó públic normalment limitat.

Sigui com sigui, és una nova aportació a la història social, política, cultural i institucional de la Terrassa del segle XX mitjançant el testimoni de divuit terrassenques que han participat activament en la marxa de la ciutat i que d'entrada comencen per trencar alguns tòpics sobre la poca presència de la dona en la vida política i social de Terrassa o sobre la manca de dones en càrrecs de responsabilitat.

De manera genèrica, cal esmentar com gairebé totes, cada una d'elles des del seu diferent àmbit d'actuació, destaquen l'impacte de la Guerra Civil espanyola; les dures condicions de vida (salut, mortalitat infantil...) i de treball, més a la postguerra que a la Guerra mateix; la

repressió i les dificultats associatives durant la dictadura franquista; el creixement accelerat i caòtic de la ciutat a partir del final dels anys cinquanta i l'incipient activisme obrer i veïnal, no només a les acaballes de la dictadura...

De forma més específica en aquest llibre es pot localitzar, entre d'altres coses, des del Reglament d'organització dels alcaldes de barri (i recull el cas de Rosa Vaqué, que va ser nomenada alcaldessa del barri de Sant Pere l'octubre del 1975), fins a reflexions sobre la història de l'oci mitjançant la figura de l'Antolina Boada, la primera locutora de Ràdio Terrassa, passant per la Maria Coll, exemple de vida dedicada a l'escriptura i a la biblioteca de la ciutat.

Finalment, hi destaquen testimonis sobre la difícil immigració a la ciutat, com el de la Francesca Cruz (tocant aspectes com la legislació laboral de postguerra) o l'atleta Carmen Gómez; o bé testimonis d'eclecticisme cultural i associatiu, com l'escriptora, pintora i actriu M. Dolors Duocastella, l'escriptora Anna Murià (afiliada als anys trenta simultàniament a ERC i a la CNT) o la també actriu Maria Plans. Des de topar de retruc amb anàlisis històriques sobre la sanitat a la ciutat, a partir dels testimonis de la citada Rosa Vaqué o de la Francesca Llonch, fins als de dones plenament dedicades als altres, com la Conxa Puig, la Francisca Redondo o la Consol Torres. Així com, finalment, dones que esdevenen històries vives d'institucions com el CIC, amb la Montserrat Malgosa; els Amics de les Arts, amb la Lourdes Serra o la Marta Pessarrodona (primera dona vocal dels Amics), o l'Escola Municipal de Música, amb la Rosa Puig.

Marc Ballestar i Pastor

AUTORS DIVERSOS [coordinat per Miquel Solé i Sanabra]. *Història industrial de Terrassa II*. Terrassa: Diari de Terrassa i Lunweg Editores, 2000. 304 pàgines.

Després de la *Història del segle XX* i de la *Història Industrial de Terrassa I*, publicades per *Diari de Terrassa* i Lunweg Editores, dins de l'àmbit històric ara es publica una nova història industrial, amb un enfocament diferent: si al primer llibre s'estudiava l'evolució econòmica de la ciutat, aquest darrer llibre tracta de les empreses.

Però no pas de totes les empreses, ni tan sols d'una mostra, sinó que —salvant algunes excepcions— s'hi estudien les empreses més importants per les seves dimensions físiques, pel capital i pel nombre de treballadors, sobretot des de la Guerra Civil espanyola fins a la crisi que s'inicià l'any 1974. Per tant, són sobretot empreses tèxtils llaneres i de cicle complet, algunes filatures i dues de metal·lúrgiques.

L'estudi d'aquestes empreses és sumament il·lustrador de la història terrassenca del segle XX. Tanmateix, en haver-se hagut de cenyir els autors a la documentació recuperada de les empreses —curiosament, després de la seva caiguda, com Borja de Riquer posa de relleu al pròleg—, el resultat és una història desigual i que de vegades posa l'èmfasi en l'evolució familiar i els seus problemes, d'altres vegades en la situació social dels treballadors dins de l'empresa, i encara altres vegades en la seva fallida i desaparició. De tota manera, aquest enfocament tan desigual no resta interès al llibre, sinó ben al contrari.

Nogensmenys, és l'aspecte social el que més atreu els autors. I s'aprofundeix

a bastament en els conflictes més importants de la història de la ciutat dels anys seixanta i de la Transició —per exemple, els conflictes d'AEG o la caiguda de Fontanals als anys 1977-1978, primer símptoma de la davallada tèxtil—. Per això, al lector amatent se li fa escàs, algunes vegades, el tractament de les relacions existents en el si de l'empresa, dels canvis en la gestió, dels aspectes de l'organització productiva i comercial o de les innovacions tècniques, cosa de segur no imputable als autors, que deuen haver treballat amb la documentació disponible.

D'altra banda, el canvi de model productiu, amb la caiguda de les grans empreses, és l'ombra que planeja a tot el llibre i on més es posa de relleu la contradicció entre un estudi local i la descripció d'una situació general. En el tractament de la crisi, no són suficients les causes generals apuntades —com ara el fet de no haver sabut adaptar-se a la diversificació industrial, les grans dimensions de les empreses, la cultura inercial de la gestió o el marc laboral creat pel franquisme—. Cal aprofundir en els interessos i les estratègies de cada empresari per fer front a aquella crisi i, de segur, trobarem estratègies fallides, però també interessos més enllà de l'àmbit de Terrassa. Estic convençut que, sobretot per a les grans empreses, hi va haver menys improvisació del que es pensa, i existiren fugides ben planificades del sector tèxtil, això sí, a costa d'un elevat cost social. Perquè, recordem-ho, parlem de grans empreses, no pas de mitjanes i petites —tot un altre món que al llibre no es tracta.

Després de l'estudi d'aquestes empreses, el llibre esdevé sumament ambiciós. Intenta explicar tota l'evolució econòmica de Terrassa fins avui dia. I d'aquí els

articles de Xavier Muñoz —amb un títol esbiaixat, però amb un contingut aclaridor sobre l'evolució econòmica recent— i l'article de Joan Manuel Ollé sobre CIRSA —un ascens empresarial molt curiós per a qui ho desconeixi—, encara que més anecdòtic que no pas il·lustratiu de l'evolució econòmica recent de la ciutat.

La *Història Industrial de Terrassa II* inicia un camí que cal aprofundir. Per això, i malgrat les crítiques que he apuntat, el considero un llibre atractiu i imprescindible.

Jordi Calvet i Puig

DEU, Esteve; CALVET, Jordi; MARÍN, Martí; SALA-SANAHUJA, Joaquim. *Sabadell al segle XX*. Vic: Eumo Editorial, 2000 (Col·lecció L'Entorn, 39), 400 pàgines.

Com bé es diu a la portada del llibre, «Sabadell ha estat en l'època contemporània un laboratori que permet d'estudiar les transformacions que hi ha hagut a Catalunya durant aquest període. Protagonista del procés d'industrialització, ha estat també un dels principals punts receptors d'immigrants, i alguns dels participants de les avantguardes culturals són sabadellencs». En aquest sentit hem d'entendre que l'obra estigui estructurada en les quatre parts que esmentarem a continuació: «Expansió urbana i economia», a càrrec d'Esteve Deu; «La societat», per Jordi Calvet; «La política», per Martí Marín, i «Pensament i producció cultural», a càrrec de Joaquim Sala-Sanahuja. Cadascuna de les parts es

presenta dividida en dos grans períodes, separats per la Guerra Civil espanyola, a causa del trencament que va representar la Guerra en l'evolució de la ciutat.

Esteve Deu ens presenta com va ser el desenvolupament industrial de Sabadell des de la segona meitat del segle XIX i com la vila es va transformar en una ciutat tèxtil llanera. Aquesta expansió econòmica va anar acompanyada d'una elaboració de plans urbanístics i de la dotació dels equipaments i infraestructures necessaris. Quan s'inicia la Guerra d'Espanya, Sabadell havia aconseguit que la indústria fos l'activitat econòmica dominant, malgrat que la davallada definitiva de l'agricultura no es produiria fins a la segona meitat del segle. També milloraren el proveïment d'aigües i de gas i l'extensió de les xarxes elèctriques i telefòniques. Alhora, havien aparegut amb força les professions liberals.

Des del 1939 fins a l'actualitat, i un cop superada la postguerra, la nova fase d'expansió econòmica va quedar aturada amb la crisi dels setanta, reflex de la depressió econòmica a escala internacional. Aquesta crisi va conduir l'economia a una etapa en la qual les transformacions i la modernització van predominar sobre el creixement. La indústria tèxtil llanera va anar perdent pes en el conjunt de l'economia, en favor de la indústria metal·lúrgica. I pel que fa a l'agricultura, el segle XX ha vist la seva total desaparició a Sabadell. En canvi, el progressiu procés de terciarització s'ha viscut amb l'aparició d'un nou centre urbà, amb espais destinats a serveis.

Jordi Calvet, per la seva banda, analitza els moviments demogràfics del primer terç del segle XX, caracteritzats per una disminució de la mortalitat i unes onades immigratòries cada vegada més creixents.

Aquesta població es concentrava en la indústria del tint, mentre que els obrers locals accedien a feines més ben pagades i alguns passaven a formar part de les classes mitjanes. També va ser durant aquests primers anys del segle XX que l'ocupació femenina s'incrementà. A la vegada, es mantenien uns salaris insuficients per a viure, una jornada laboral de 65 hores setmanals i una precarietat absoluta en les condicions laborals de dones i nens. Tots aquests factors van ser determinants per a la signatura dels nombrosos reglaments de treball, ja que el moderantisme i el pactisme eren una constant en les relacions laborals, a causa de l'actitud paternalista de la patronal.

Després de la Guerra, trobem dues fases en l'aspecte demogràfic: entre 1950 i 1975, amb un gran increment i, de 1980 a 1995, amb creixement zero. Les condicions laborals, l'escolarització, la sanitat i la urbanització esdevenen greus problemes i apareixen les actituds reivindicatives. Amb l'etapa democràtica i la transformació de l'economia, des del predomini de la indústria a l'hegemonia dels serveis, s'apaivagaren els moviments socials de la transició.

L'anàlisi de la situació política ha anat a càrrec de Martí Marín, que analitza com Sabadell ha tingut una participació política activa en el conjunt del país durant el segle XX. Després de 1898 es posaren de manifest les insuficiències d'un sistema polític basat en el torn de partits i, alhora, la consolidació de republicans i catalanistes. Amb el republicanisme i la creació de la CNT, el panorama obrerista s'enfortí, mentre que desapareixien els partits dinàstics.

La Guerra d'Espanya posà fi a l'etapa de construcció de l'Estat liberal i, amb el franquisme, només tenia cabuda a la vida

pública qui havia fet mèrits de guerra o s'havia mostrat addicte al règim. No va ser fins als anys cinquanta que va aparèixer un antifranquisme actiu i que les coses començaren a canviar, gràcies a entitats ciutadanes i a la lluita sindical. Amb la mort de Franco, Sabadell entrà en una fase democràtica d'esquerres, amb una participació activa en la reactivació de la cultura catalana.

En la darrera part del llibre, Sala-Sanahuja estudia el moviment cultural de la ciutat durant el segle XX. Abans de la guerra, dues entitats van destacar: l'Acadèmia de Belles Arts i el Centre Català. Corrents culturals com la Renaixença, el Modernisme i el Noucentisme també tingueren les seves repercussions entre la intel·lectualitat sabadellenca. Es consolidà la premsa i aparegueren, d'una banda, la Colla de Sabadell, formada per catalanistes conservadors, i, de l'altra, el grup de la Jove Atlàntida, de tendència esquerrana.

La ciutat de la postguerra era ben diferent: es difonien ideals feixistes i la cultura catalana era perseguida. No va ser fins al 1943 que van aparèixer entitats culturals i començaren a prendre importància el teatre i el cinema amateur. La publicació de la revista *Riutort*, el 1956, marcà el canvi cap a una cultura moderna i amb múltiples vies d'expressió: cinema, pintura i literatura. Amb la mort de Franco, però, sí que es va produir un eixamplament de la perspectiva cultural, que culminà amb *Èczema*, plataforma de divulgació de l'obra d'escriptors, creadors plàstics i compositors, de forta repercussió als anys 80.

Per concloure, només cal dir que aquest llibre ha estat obra de quatre historiadors que presenten una interpretació de l'evolució dels aspectes

econòmics, socials, polítics i culturals per separat, però, al mateix temps, establint les connexions que hi ha entre ells, tot destacant els canvis més importants que ha experimentat la ciutat al llarg del segle XX.

Esperem que iniciatives com aquesta puguin tenir una necessària continuïtat i que noves monografies enriqueixin el patrimoni historiogràfic català.

Lourdes Plans i Campderrós

TORRELLA I NIUBÓ, Francesc. *La Mútua i Terrassa. Cent anys d'història 1900-2000*. Terrassa: Mútua de Terrassa / Mútua Egara, 2000. 253 pàgines.

Aquest llibre de luxe ens relata i ens il·lustra els cent anys d'aquest important conjunt d'entitats denominat genèricament *la Mútua*. L'edició del llibre és molt acurada i amb força il·lustracions, cosa habitual en un llibre dedicat al centenari d'una entitat.

El seu autor, Francesc Torrella, un erudit en temes terrassencs, amb aquest llibre ens dóna, com en altres ocasions, una visió àmplia i entenedora de l'evolució i les vicissituds per les quals ha hagut de passar aquell primer «Seguro Tarrasense» fins a arribar al que és ara la Mútua en un sentit ampli.

A la introducció, el doctor Francesc Torrella ens fa una pinzellada sobre les assegurances d'accidents a Europa i a l'Estat espanyol i sobre quina era l'empenta fabril de Terrassa al final del segle XIX. Continua la seva exposició amb dotze capítols que van des del 1900 fins al 1925: de l'Institut Industrial a l'Hos-

pital de Sant Llätzer i fins a la Fundació Vallparadís (1990-2000). En tots ells, l'autor ens va desgranant els avatars amb què s'ha anat trobant aquesta institució terrassenca al llarg d'aquests cent anys i els avenços que en tot moment ha anat fent, tot ben enquadrat en el marc polític i social de la ciutat. Cal destacar que Terrassa va ser pionera en la prevenció i la seguretat laboral, amb la creació del «Seguro Tarrasense».

L'any 1963, després d'una colla d'anys de funcionament de l'entitat, es va veure la necessitat d'ampliar-la, tot i els conflictes que hi havia amb la Seguretat Social. Entre els anys 1963 i 1971, la Mútua amplia, modernitza i rehabilita les seves instal·lacions. De la mateixa manera, projecta un banc de sang, obre dispensaris a Olesa, Rubí, Abrera i fins i tot als barris de Sant Llorenç, la Zona Esportiva i les Fonts, i també crea un servei de selecció i d'orientació professionals. Es projecta, doncs, el que serà al cap de pocs anys la Mútua de la Rambla d'Ègara. A la dècada dels seixanta, la Mútua, amb les seves ampliacions, no deixa d'estar en sintonia amb la ciutat. Terrassa, aquests anys, està en plena ebullició fabril, amb una immigració creixent: diàriament hi arriben entre quaranta i cinquanta immigrants. És l'època dels primers moviments sindicals i veïnals.

A partir de mitjan anys vuitanta, aquella diversificació de la Mútua de Terrassa, iniciada a la dècada dels seixanta, augmenta de forma exponencial. La Mútua obre centres d'atenció primària, residències per a la tercera edat i un ampli conjunt d'activitats variades.

Cal afegir que el llibre està dotat d'unes excepcionals il·lustracions i fotografies de Teresa Llordés, que ens faciliten el recorregut històric. A més, a cada capítol hi ha unes breus biografies dels personatges cabdals de la Mútua, elaborades per Lourdes Plans, que permeten al lector assabentar-se de quins van ser els artífexs de l'entitat.

Al final del llibre hi ha dos capítols específics. El primer, escrit pel doctor Josep Rosell, ens parla de l'assistència sanitària a la Mútua i fa un recorregut històric pels diferents avenços mèdics i pels professionals que hi han treballat. Així, coneixem que, a partir de l'any 1947, amb la inauguració de la Clínica Quirúrgica, la Mútua es va anar consolidant i creixent fins a arribar, a mitjan anys setanta, a la gran expansió assistencial. L'altre capítol, de l'historiador Josep Puy, ens parla dels obrers i els patrons a Terrassa i de la seva relació al llarg del segle XX. Aquesta lectura ben segur que ens ajudarà a tenir una visió més clara d'unes relacions entre obrers i patrons plenes d'estira i arronses i conflictivitat.

Al final hi trobem uns annexos amb les juntes directives, els reglaments, els organigrames i un sumari en anglès.

Llibres com aquest, a part de ser importants per a la pròpia ciutat, ens ajuden a conèixer millor la història del mutualisme a Catalunya. Una història, la de les mútues, germandats i altres formes d'assistència i ajuda als malalts o accidentats, que en gran part encara resta per estudiar.

Daniel Montaña Buchaca

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Col·lecció «**Homenatges**», publicada per l'Ajuntament de Terrassa des del 1981.

La col·lecció «Homenatges», impulsada des de l'Ajuntament de Terrassa, està formada per una sèrie de petites publicacions dedicades a una persona o institució de la nostra ciutat que hagi destacat per la seva trajectòria professional o per la seva qualitat humana. El primer d'aquests opuscles va aparèixer el febrer del 1981 i actualment en són trenta, tots publicats amb motiu del reconeixement, fet des de l'Ajuntament, de la tasca o el mèrit de la persona o institució homenatjada. Al número 14 de la revista TERME hi trobem una breu recensió d'alguns d'aquests opuscles; en aquesta ocasió, ens proposem de fer el comentari de tota la sèrie completa.

Els opuscles són de mida foli i acostumen a tenir una extensió d'entre 15 i 25 pàgines. L'estructura no és fixa, sinó variable, però a tots hi acostumem a trobar una presentació feta per l'alcalde, Manuel Royes; una petita cronologia o explicació de la trajectòria del protagonista, i alguns fragments, dedicats al personatge homenatjat, escrits per persones del seu entorn. Sovint també hi podem trobar una petita mostra de la seva obra.

Fins al dia d'avui, amb aquesta col·lecció s'ha volgut homenatjar les persones següents:

- El poeta Agustí Bartra i Lleonart (febrer del 1981).
- La Rosa Puig, músic i impulsora de la Massa Coral (maig del 1981).
- El compositor Ramon Serrat i Fajaula (març del 1982).

- L'escriptora Paulina Pi de la Serra i Joly (març del 1983).
- L'exalcalde Samuel Morera (setembre del 1985).
- L'escriptor Ferran Canyameres (abril del 1988).
- L'escriptora Anna Murià (abril del 1989).
- El pintor Josep Martínez Lozano (desembre del 1989).
- En Josep Oller i Roca, fundador del parisenc Moulin Rouge (abril del 1990).
- Els artistes Floreal Suriguera i M. Dolors Duocastella, *els Suri* (març del 1991).
- L'exregidora Francisca Redondo (març del 1993).
- L'escultor Ferran Bach-Esteve (juliol del 1993).
- L'Emili Miró, pel seu vincle amb el món casteller (setembre del 1993).
- En Josep M. Casas, per la seva tasca en pro dels discapacitats (juliol del 1994).
- L'escriptor i dramaturg Feliu Formosa (febrer del 1995).
- L'alpinista Jordi Anglès i Soler (desembre del 1995).
- La Penya Nicky's, pel seu vincle amb el món del ciclisme (novembre del 1996).
- El pianista Miquel Farré i Mallofré (març del 1998).
- En Ramon Trenchs i Pujal, empresari i expresident de la Cambra de Comerç (juny del 1998).
- L'entitat benèfica Creu Roja, en commemoració dels seus cent anys d'actuació a Terrassa (maig del 1999).
- El pintor Josep Martínez Lozano (maig del 1999).
- L'historiador Josep Soler i Palet (desembre del 1999).
- L'entitat esportiva Motor Club Terrassa (abril del 2000).

- L'entitat esportiva Club de Tir de Precisió Terrassa (abril del 2000).
- L'expresident de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa, Joan Baptista Galí i Barba (desembre del 2000).
- El psicopedagog Josep M. Jarque (març del 2001).
- L'exregidor Josep M. Satorras (abril del 2001).
- La Carmen Aguilar, per la seva trajectòria altruista al costat dels necessitats (juny del 2001).
- L'Antonio Casas Cazorla, per la seva lluita política, sindical, social i veïnal (juny del 2001).

Com es pot veure amb aquest col·lecció, es pretén no perdre la memòria d'un seguit de persones que han treballat de valent per la ciutat. Alguns d'ells han ocupat càrrecs públics, i d'altres han fet la seva feina des d'una segona línia. Alguns s'han dedicat a la política, d'altres a la cultura, a l'esport o bé a treballar per altres.

La majoria dels homenatjats han viscut al segle XX i molts d'ells han pogut veure en vida com, des de l'Ajuntament, s'ha volgut tenir un record per a ells.

Montse Escudé

AJUNTAMENT DE TERRASSA. *Les arts aplicades modernistes a Terrassa.* Terrassa: Museu de Terrassa/Ajuntament de Terrassa (Catàlegs del Museu, 7), 2000. 103 pàgines.

D'entrada, es deixa clar que a l'exposició hi trobarem peces i referències d'arts aplicades modernistes, però que és a la ciutat on hem de recórrer per veure

encara *in situ* el major nombre d'aquestes referències artístiques modernistes en un magnífic estat de conservació.

Si bé romanen les obres, no podem pas dir que coneguem gaire documentació sobre aquestes arts ni sobre els artistes i artesans, sovint anònims, que van revolucionar l'ornamentació del XIX. Es coneix la cronologia de totes les mostres modernistes a Terrassa, lligades al Modernisme a Catalunya i al mateix estil en altres països, que, a escala local, són tendències modernistes clares; d'una banda, l'obra de l'arquitecte Lluís Muncunill, i d'altra banda, la d'Alexandre de Riquer. D'altres arquitectes que també deixaren significatives obres són Josep Coll i Bacardí i Melcior Vinyals.

Les arts aplicades modernistes es mostren catalogades en unes especialitats ben definides, com ara la ceràmica, el mosaic, els paviments, les guixeries, els esgrafiats, la pintura mural i els treballs de fusta, ferro, pedra i vidre. Aquestes especialitats van comentades i explicades amb profusió de detalls, la qual cosa és un mèrit pedagògic afegit als mèrits propis del catàleg.

Els artesans que van fer aquestes obres són gairebé desconeguts i se suposen vinguts de llevant i d'arreu de Catalunya. En el cas de les ceràmiques, en la fabricació de rajoles, hi ha documentació de la fàbrica terrassenca Sagués i Cia. Quant als vitralls, es coneixen les nissagues de mestres vitrallers terrassencs com els Rigalt, els Oriach, Graell i Cia. o els Bordalba; també hi ha la saga de serrallers com els Bros i Joan Ricard, «el rei del ferro».

Bona il·lustració, amb fotografies de nombrosos exemplars de totes les especialitats d'arts aplicades: en les ceràmiques del menjador de la casa Coll i

Bacardí i dels arrambadors de la casa Alegre de Sagrera; en els mosaics del Parc de Desinfecció; el paviment, dit hidràulic, de l'antiga sala d'actes de l'Institut Industrial. La Casa Barata apareix com a exemple a les guixeries a l'escala, als esgrafiats a la façana, als vitralls i treballs de ferro a l'escala principal. Veiem bones mostres de treballs de pedra, tant natural com artificial, al Teatre Principal i a l'Ajuntament.

En l'aplicació de la fusta, amb formes corbes, amb barreja de fustes i en la incorporació de marqueteria, amb motius vegetals, trobem el disseny de mobiliari de Lluís Muncunill a la Masia Freixa, i els dissenys de Joaquim Vancells i d'Alexandre de Riquer al mobiliari de l'antiga sala d'actes de l'Institut Industrial.

Remarcable és la decoració pictòrica mural de Joaquim Vancells, Pere Viver i Tomàs Viver. Pintures murals i sanefes d'inspiració simbòlica ornent edificis públics i burgesos, com l'antic Institut Industrial i la confiteria Carné.

Al final de cadascuna de les especialitats d'art aplicada s'hi troba un glossari que, amb les il·lustracions fotogràfiques esmentades, permet fer-se una justa idea del text precedent.

Al final del catàleg, un annex documental sobre artistes locals i forans. En conjunt, un catàleg ben documentat i ben il·lustrat, molt recomanable per a qui tingui interès pel Modernisme artístic en general i pel Modernisme a Terrassa en particular.

M. Dolors Massana i Mariné

TRENCHS, Marian. *Terrassa: un segle d'històries sense papers*. Terrassa: Gràfiques ISTER, 2000. 91 pàgines.

Fidel al seu objectiu d'explicar no pas la història pròpiament dita, sinó les històries que envolten la ciutat, el recopilatori de Marian Trenchs ens presenta amb un estil amè, i fins i tot divertit, un seguit d'anècdotes i personatges diversos que omplen de vida tot un segle de la ciutat.

El llibre repassa des de les transformacions urbanístiques de llocs tan emblemàtics com la plaça Vella o l'església del Sant Esperit fins a les dites i els malnoms populars, passant pel lèxic de les fàbriques.

Cal agrair una aportació com aquesta, ja que complementa la recerca històrica existent amb aquells aspectes tan quotidians, i alhora entranyables, que han protagonitzat la història de la ciutat en el dia a dia.

Àngels Ventayol i Bosch

VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim. *Rieres i torrents del terme de Terrassa*. Terrassa: Fundació Mina d'Aigües de Terrassa, 2000. 143 pàgines.

La història de la ciutat de Terrassa està estretament vinculada a la seva peculiar hidrografia i al relleu, i seria molt difícil entendre des d'esdeveniments catastròfics fins al creixement urbanístic i industrial mateix sense tenir en compte la diversitat orogràfica del terme municipal. Aquest és el plantejament que Joaquim Verdaguer fa al llibre, el primer editat per la Fundació

Mina d'Aigües de Terrassa, i prologat pel seu president, el ja desaparegut Sr. Joan Baptista Galí i Barba.

El treball està dividit en tres parts molt diferenciades. En un extens preàmbul, l'autor, després de comentar la climatologia i les carenes que envolten la ciutat, constata la formació de quasi dos-cents torrents i rieres com a conseqüència de la necessitat natural de l'aigua d'obrir-se camí. A partir d'aquí va desgranant com els successius assentaments humans des del primer nucli ibèric han buscat rieres i torrents com a artèries vitals per a la seva subsistència i per al desenvolupament de la seva economia, primer agrícola i, més endavant, industrial, amb la construcció de mines que recollien les aigües freàtiques per tal de solucionar les necessitats hidràuliques de la mecanització. La creació, l'any 1842, de la Mina Pública d'Aigües de Terrassa va ser cabdal per a regular l'abastament d'aigua a la ciutat, i la construcció d'un embassament a la riera de Gaià va solucionar durant quasi quaranta anys el subministrament d'aigua, fins a l'arribada de l'aigua del Llobregat el 1943.

L'interès del llibre creix en analitzar les riuades que Terrassa ha patit i motivades, segons justifica l'autor, per la conjunció d'una orografia accidentada amb temporals grans i estacionals rebuts de cop. Així, es detallen de manera documentada les riuades del segle XIX i les del 1928, 1930, 1944, i especialment la del 25 de setembre del 1962, de terribles conseqüències, per acabar amb les del 1971 i 1983.

Seguidament, fa un repàs de les canalitzacions i transvasaments, en un retrat urbanístic de la ciutat que permet seguir cronològicament les obres més importants portades a terme, xarxa de

clavegueram a part, amb la canalització de les rieres del Palau i les Arenes. El torrent de Vallparadís i el transvasament de la riera del Palau han estat les principals intervencions per tal de dominar torrents i rieres i adequar-les als usos urbans.

La segona part del llibre constitueix el capítol més atractiu, ja que mostra el llarg treball de recerca fet per Joaquim Verdaguer des de fa temps. Amb mapes, esquemes i gràfics, indica i ordena les rieres i els torrents terrassencs de totes dues conques, la del Llobregat i la del Besòs, explicant-ne detalladament la localització de cadascun, tots els ramals i la denominació antiga i actual. Gairebé com si es tractés d'un trencaclosques, s'ha aconseguit reconstruir amb rigorositat, però de manera divulgativa i entenedora, un curiós paisatge terrassenc objecte de múltiples transformacions.

Finalment, les últimes pàgines, anomenades monogràfics, són breus pinzellades de diferents temes de la ciutat relacionats amb l'aigua que l'autor no ha volgut deixar de constatar.

Mariona Vigués i Julià

FONDEVILA I GASCÓN, Joan Francesc.
Història del futbol amateur a Terrassa.
Terrassa: Comissió Organitzadora del 50è. Aniversari del Futbol Amateur a Terrassa, 2000. 98 pàgines.

Rejovenir-se, encara que sigui emocionalment, és un desig propi del gènere humà. L'arribada de l'any 2000 va suposar una excel·lent justificació per fer un cop d'ull al retrovisor vital per part

d'un grup de terrassencs, que van trobar en aquesta efemèride una oportunitat de buscar antics records de joventut als calaixos oblidats de les seves llars. L'autor del llibre que recensionem va rebre l'encàrrec de la Comissió Organitzadora del 50è. Aniversari del Futbol Amateur a Terrassa i va poder gaudir del plaer de plasmar en aquesta obra la vitalitat que molts d'ells encara mantenen.

Aquest és el valor de la commemoració: un homenatge i un reconeixement a uns actors anònims que van construir deu anys difícilment igualables en l'àmbit socioesportiu de la nostra ciutat.

Joan Francesc Fondevila fa servir un estil eminentment descriptiu i divulgatiu per a exposar una successió de fets curiosos i anècdotes que refermen la validesa de la font oral i que permet, alhora, recuperar documentació, iconografia i elements fotogràfics que en molts casos restaven inèdits. El llibre està presentat en capítols dedicats de forma individualitzada a cadascun dels equips i agrupacions esportives vinculats al món del futbol de la dècada 1950-1960. Aquesta obra no suposa un estudi històric profund i definitiu del futbol terrassenc; però sí un suport per a noves aportacions relacionades amb la matèria d'estudi. Cal emmarcar-lo en la línia d'anteriors aportacions en l'estudi de l'esport a la ciutat de Terrassa (com ara FIGUERES I VIGARA, Pere. *Terrassa i l'Hoquei: 80 anys d'història*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1992; VERDAGUER I CABALLER, Joaquim. *El bàsquet a Terrassa, 75 anys d'història*. Terrassa: Arxiu Tobella, 1992, i FONDEVILA I GASCÓN, Joan Francesc. *Història del Terrassa FC. Una entitat per a una ciutat*. Terrassa: AFCT, 1997). L'obra pot servir d'ajuda per a properes aportacions

relacionades amb una història social de l'esport terrassenc i la seva connexió amb la resta de manifestacions socials i culturals que s'han desenvolupat al llarg del temps, amb la reconeguda vitalitat mostrada a la nostra ciutat.

Francesc Torroglosa i Martínez

GARRETA I CLUSELLA, Jordi. *Gran Casino. 80 anys d'imatges*. Terrassa: Simó & Prado, 2000. 63 pàgines.

Amb motiu de les obres de rehabilitació i remodelació de l'edifici del Gran Casino, el grup Simó & Prado ha patrocinat la publicació de l'opuscle *Gran Casino. 80 anys d'imatges*, per tal de donar a conèixer la història d'un dels edificis més emblemàtics del proppassat segle terrassenc.

El més que meritori format gràfic i les pinzellades històriques traçades per l'historiador Jordi Garreta ens mostren de forma nítida els diversos usos que l'edifici ha emparat: des de centre de socialització i esbarjo de les famílies més benestants de la ciutat als anys vint, al paper de seu de la Federació Local de Sindicats i hospital militar al llarg de la Guerra Civil espanyola, tot retornant al seu ús primigeni amb la vinguda del franquisme. Des d'aquesta perspectiva, la trajectòria històrica plantejada ens condueix indefectiblement cap al present històric de l'edifici. Recalcant la decadència de la societat durant els anys vuitanta, l'opuscle finalitza el seu recorregut en les obres de restauració de l'edifici promogudes per Simó & Prado i la immobiliària Imviva des de l'any 1998.

Amb la voluntat de «rehabilitar-lo i trobar-li una utilització que permetés de recuperar-lo per a la ciutat», aquestes dues entitats van decidir que l'edifici fos la seu d'un nou projecte comercial: Qultura.com. D'aquesta manera, i cercant de fer compatible «el món virtual i el comerç electrònic amb l'espai físic i el comerç tradicional», han aconseguit que «un escenari històric i emblemàtic de la ciutat, el Gran Casino», torni a obrir les portes.

Josep Palau i Orta

AJUNTAMENT DE TERRASSA.
Terrassa, una mirada al segle XX.
Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Alcaldia, 2000. 107 pàgines.

Recollint el propòsit general, en ocasió del canvi de mil·lenni, de recordar el que va passar durant el segle XX, l'Ajuntament de Terrassa va presentar la primavera del 2000 un llibre que intenta resumir en imatges cent anys de vida de la ciutat.

Es tracta d'un llibre molt interessant perquè permet veure any rere any els fets més importants o significatius que han passat a Terrassa des de l'any 1901 fins a l'any 2000 (o almenys aquells dels quals hi ha imatges). El llibre ha estat elaborat per Teresa Cardellach, Joaquim Verdaguer i Anna Graell i el recull ens permet anar percebent els canvis que s'han produït a la nostra ciutat al llarg de tot aquest temps. Es tracta, doncs, d'un llibre no només imprescindible, sinó molt útil per a tots aquells que vulguin veure com eren abans els carrers i edificis, així com per veure quan i com en van aparèixer alguns dels

més emblemàtics. Especialment aquells que aquest segle ja no hi són o han canviat considerablement el seu aspecte (com ara les estacions de ferrocarril o la plaça Vella). O fins i tot per a adonar-nos de com el pas del temps no perdona i poder observar com edificis que varen ser notoris quan van aparèixer, ara han perdut el seu esplendor; n'és un exemple l'emblemàtic cinema Rambla, que era el més gran de l'Estat espanyol quan es va inaugurar l'any 1935.

De ben segur, com en tota selecció, moltes imatges n'han quedat fora i potser algú en trobarà a faltar, però es tracta d'un fet que justament dóna més valor a la tasca dels creadors del llibre; certament, no ha estat fàcil d'escollir només una imatge entre totes les que poden representar un any de vida en una ciutat com la nostra.

Montserrat Clua i Fainé

EXPOSICIONS

«Art local. La col·lecció del Museu de Terrassa: 1883-1936»

Exposició temporal de llarga durada, produïda pel Museu de Terrassa. Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Terrassa. Museu de Terrassa. Sala del Tinell del Castell Cartoixa de Vallparadís, del juliol del 2001 al març del 2002.

El Museu de Terrassa, seguint amb la voluntat de recuperar i de difondre les seves col·leccions, enceta amb l'exposició «Art local. La col·lecció del Museu de Terrassa: 1883-1936» una línia expositiva enfocada a mostrar l'evolució de l'art local a través de les col·leccions que conté el seu fons.

El fons del Museu recull peces d'uns cent vuitanta artistes terrassencs, que cronològicament abasten des de l'últim terç del segle XIX fins a l'actualitat. Cadascun d'aquests autors està representat com a mínim per una sola obra, sovint per una desena d'obres, i en alguns casos pels voltants d'un centenar. Davant aquest important volum d'artistes i d'obra ha estat necessari dividir cronològicament la col·lecció d'art local.

La divisió s'ha fet en funció de la trajectòria de l'art local; s'hi distingeixen tres grans períodes cronològics i estilístics: del 1883 al 1936; del 1939 al 1957 (dels anys de postguerra fins als premis de pintura Ciutat de Terrassa) i del 1957 fins a l'actualitat (des de la convocatòria dels premis de pintura Ciutat de Terrassa fins a les darreres tendències).

Concretament, la mostra és una selecció que comprèn des del darrer terç del segle XIX fins a la Guerra Civil espanyola, és a dir, el període del 1883 al

1936. La data de 1883, any de la primera exposició d'art local a Terrassa, representa l'inici de la renovació de les arts plàstiques a la nostra ciutat, i el 1936, l'inici de la Guerra Civil espanyola, significa un tall evident en la vida artística local.

S'exhibeixen en total 69 obres de disciplines diferents, que pertanyen a 43 autors: 45 pintures, 5 escultures, 9 dibuixos i gravats i 10 fotografies.

Val a dir que les obres del fons del Museu d'alguns dels artistes més importants i decisius no són les més representatives. Però la presència de la producció d'artistes de segona fila completa la visió de l'art local.

S'han seleccionat obres d'artistes nascuts a Terrassa, però també d'aquells que tenien algun vincle professional o personal amb la ciutat.

La selecció mostra la producció d'autors locals de pintura paisatgística: Joaquim Vancells, Pere i Tomàs Viver o Francesc Pi de la Serra, com a representants de la primera generació. I com a representants de generacions posteriors, Antoni Badrinas, Rafael Benet, Jaume Closas, Ricard Vinyes, Isidre Òdena i Josep Soler i Diffent, entre d'altres.

Alguns d'aquests artistes també van cultivar l'obra figurativa; destaquen, pels seus retrats academicistes, Frederic Trullàs i Ramon Cortès.

Una menció especial mereix la presència de dues dones: Teresa Romero, amb una natura morta, i Maria Soler Engràcia, amb un nu femení. Totes dues representen casos excepcionals dins un període marcat per la presència gairebé exclusiva d'homes en el panorama de l'art local.

En l'apartat destinat al dibuix, destaca la figura de Mateu Avellaneda, concretament amb el dibuix històric, i la de Pere Prat, com a dibuixant humorístic i cartellista, al costat de Josep Rigol.

La producció escultòrica, de tendència classicista, d'aquest primer període cronològic queda representada per Josep Armengol i Ballbé, Cèsar Cabanes i Carles Armiño.

Pel que fa a la fotografia hi ha obra de professionals com Adrià Torija, R. Carrera i Lluís Corominas, i també d'aficionats com Ricard Altayó, Joan Perich i Baltasar Ragon. No cal dir que la seva obra constitueix una important font documental.

L'exposició és del tot recomanable, doncs, per a conèixer la producció artística local i per fer una primera aproximació a l'obra d'artistes poc o gens coneguts, que, sense ser professionals, completen el panorama artístic terrassenc del darrer terç del segle XIX i fins a la Guerra d'Espanya.

La mostra es completa amb el catàleg número 8 del Museu, en el qual, a part de les obres exposades, s'aborden, en un article, els trets generals de la producció artística local que es troba al fons del Museu de Terrassa. També hi ha una relació dels artistes presents en la mostra, amb una petita descripció de la seva obra present al fons del museu, i un recull bibliogràfic per a qui vulgui aprofundir en el tema.

Montserrat Trias

«Homo Faber»

Produïda pel Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.

Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 2001. Exposició permanent.

Al Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya hi tenim una exposició permanent, titulada «Homo Faber».

L'expressió «Homo Faber» no és cap casualitat, no és una manera original de titular una exposició, sinó que té una explicació històrica: es començà a utilitzar en ambients científics al segle XIX, quan l'home (entenguem-nos: la humanitat com a espècie) va decidir autoanomenar-se. És prou conegut que la forma més acceptada va ser designar l'home com a *Homo Sapiens*, però hi va haver altres propostes, com ara *Homo Instrumentificum* o bé *Homo Faber*.

Aquesta darrera pretenia caracteritzar l'home i diferenciar-lo de la resta d'animals, atès l'extens ventall de capacitats que li permetien, en el més ample sentit de la paraula, «fer».

Tanmateix, l'exposició no tracta aquest *Homo Faber* com a creador, global i íntegre. De les múltiples tasques humanes, tan sols considera les tècniques, i d'aquestes, pràcticament només les instrumentals, el fet de fer eines. Dels instruments produïts, fonamentalment es tracten aquells dedicats a la satisfacció de necessitats, i entre les necessitats per satisfer, primàriament les orgàniques: alimentar-se i escalfar-se. No és una tasca menor, ni tampoc sense importància, però, que quedi com a advertència, és incompleta quant al que l'expressió «Homo Faber» pot significar. Passem a l'exposició.

S'hi pretén mostrar l'evolució de la ciència i de la tècnica des de la primera

gran revolució neolítica fins als inicis de la industrialització. Personalment crec que, sota aquesta visió particular, assoleix l'objectiu quant a l'estructura i el contingut. Dit planerament: en general està bé; s'hi citen les etapes més importants, ordenades cronològicament, i es mostren les eines i invents més significatius.

Tanmateix hi ha errors, alguns de purament tècnics, com ara la manca de numeració identificativa dels objectes d'una vitrina, la de l'època grega, o bé la indicació d'unes «sagetes negres» que en realitat són blanques (a l'explicació del molí hidràulic), a més d'una manca de claredat en el sentit de certs objectes exposats. Però no són errors importants, en comparació amb els derivats de la filosofia de l'exposició, reflectida sobretot en els textos que acompanyen els objectes i en els quatre vídeos que es repeteixen cíclicament.

Primer: tècnica no és només producció d'instruments o eines; també és tot el conjunt de processos o procediments immaterials que faciliten una tasca. Al llarg de la història han estat importants tant una cosa com l'altra; doncs bé, a l'exposició tan sols es parla d'un d'aquests procediments, la cacera, i es fa molt per sobre.

Segon: just en entrar, al text introductori, es parla de la capacitat humana per a produir eines com l'element que ens distingeix dels animals. Però resulta que hi ha animals que produeixen einam, per bé que rudimentari, així com animals que utilitzen tècniques de cacera individual i col·lectiva, algunes de les quals no tan rudimentàries. No tenim espai per a exposar aquí adequadament una de les tècniques que utilitzen les orques per a caçar, que els puc assegurar que són dignes d'un animal *tècnic*. A més, en posar

l'èmfasi en el desenvolupament de les eines per a facilitar l'alimentació i l'aixopluc, perdem l'oportunitat de citar un dels aspectes que sí que ens diferencien clarament de la resta dels animals, com és la producció d'instruments *inútils* per a aquestes finalitats; per exemple, els instruments musicals o les tècniques artístiques (que, per cert, no apareixen a l'exposició). Encara avui hi ha dubtes sobre si l'arc es va inventar per a caçar o per a fer un instrument musical.

Tercer: en alguns textos es parla dels «canvis tecnològics i el desenvolupament de la ciència com a impulsors de les grans transformacions socials de la humanitat», mentre que en altres són els grans canvis socials els que originen el desenvolupament de ciència i tècnica. En què quedem? De fet no té sentit dir que per a algunes èpoques històriques és d'una manera (la societat canvia la tècnica) i per a d'altres és a l'inrevés (la tècnica canvia la societat), perquè és evident que la relació entre societat, ciència i tecnologia és molt complexa i, per tant, irreductible a una relació d'influències mútues unidireccionals. També és cert que una exposició no és lloc per a fer una tesi sobre el tema, però tampoc no cal recórrer a expressions tan generals (que, a més, són contradictòries).

Quelcom de semblant passa amb el cristianisme; d'una banda, es diu que «dignifica i enalteix el treball manual», fet que ajuda al desenvolupament de determinats instruments; de l'altra, una visió divina del món impedeix o endarrerix la traducció de textos grecs i àrabs i la recuperació de l'esperit racional, propi dels grecs, que a la fi varen ser els grans impulsors de la revolució científica. Tornem a la mateixa qüestió: és possible simplificar tant la relació entre cristia-

nisme i tècnica? Evidentment és possible, però no és pas veritat, sobretot quan el desenvolupament del cristianisme (inclòs el protestantisme) ha suposat unes visions tan canviants al llarg de la història en la relació de l'home amb la tècnica, i més en general, amb el món en què vivia.

Per últim, en la presentació de la revolució científica, tornem a un conjunt d'idees estereotipades: d'una banda, la recuperació de l'esperit racionalista, hereu de la cultura grega, que pretén explicar els fenòmens a partir de causes naturals i no pas per una intervenció divina, i de l'altra, la «invenció» del mètode científic. Per a Galileu, per exemple, va ser molt més problemàtic eliminar les idees físiques aristotèliques, que no pas la visió divina del món. I en relació amb el mètode científic (caracteritzat, segons els textos de l'exposició, per l'observació, l'experimentació, la racionalitat i el mètode) cal advertir que, avui dia, pràcticament cap científic, i molt menys els filòsofs de la ciència, no accepta que existeixi com a tal o fins i tot que hagi existit mai.

Un dels corrents filosòfics contemporanis pretén enfocar la ciència com a tasca humana. Potser d'aquí a uns anys podrem veure una exposició «Homo Faber» en la qual, a més dels instruments de cacerà, apareguin els musicals; i, a més de les tasques tècniques, hi apareguin representades altres *tasques* humanes, entre elles la ciència.

J. Carlos Pérez Pulido

«Les fàbriques i els somnis»

Produïda pel Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa.

Museu Tèxtil de Terrassa, del 3 de juliol del 2001 al 30 de maig del 2002.

El 3 de juliol passat es va inaugurar al Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa l'exposició «Les fàbriques i els somnis», organitzada i produïda pel mateix CDMT. Aquesta mostra, que es podrà veure fins al 30 de maig del 2002, ens convida a fer una passejada pel que va ser el Modernisme i la seva influència en el món del tèxtil, alhora que contribueix a la valoració i el reconeixement de les mostres del Modernisme i del patrimoni industrial tèxtil de la nostra ciutat.

Pel que fa als continguts de l'exposició, destaca el seu discurs amè, divulgatiu i pedagògic alhora, amb què es pretén arribar a un ampli ventall de públics. Estructuralment, l'exposició es divideix en tres grans àmbits: al primer, *Creadors de somnis*, se'ns presenten les creacions d'arquitectes i artistes com a introductors de les idees i del moviment modernista, i com aquest s'expandí al final del XIX i principi del XX, abastant la totalitat de les arts, des de l'arquitectura fins a l'interiorisme i les arts aplicades, tot incidint en la penetració d'aquests en la producció i el disseny tèxtil, així com en l'eclosió de les arts industrials.

Al segon àmbit, *Dibuixants i telers*, s'hi exposa com sorgeixen les primeres escoles tèxtils catalanes i, consegüentment, el disseny tèxtil autòcton i la seva aplicació industrial. Terrassa va ser una de les ciutats pioneres en la consolidació dels estudis superiors tèxtils, amb la creació el 1904 de l'Escola d'Enginyers d'Indústries Tèxtils, en un moment

d'esplendor per a les indústries tèxtils de la ciutat.

El mirall i la imatge, el tercer i últim àmbit, està dedicat a la influència del Modernisme i de les noves pautes estètiques en la moda femenina del final del segle XIX i l'inici del XX. En aquesta època, la influència de la moda parisina i l'alta costura convisqueren amb el inici de la producció seriada i dels grans magatzems.

Cal destacar l'atenció especial que es fa al llarg de l'exposició a la participació de les dones, tant en la creació artística de dissenys tèxtils com en la producció i manufactura d'aquests. Artistes, modistes i puntaires, entre d'altres, són així rescatades de l'oblit de la memòria històrica, fent visible la seva contribució al moviment modernista en el món del tèxtil.

Quant a la museografia, l'exposició es basa principalment en vitrines i en alguna reproducció d'interiors que recrea així l'ambientació de l'època. La il·luminació suau —requerida per les característiques de les peces exposades— i la música clàssica que sona de fons submergeixen el visitant en una atmosfera elegant i intimista, de manera que la seva atenció es concentri en les magnífiques peces exposades.

I és que una gran part de l'èxit d'aquesta exposició radica en les notables peces exhibides —cortines, tapissos, roba de la llar, estendards i senyeres, mostraris d'indústries tèxtils, vestits, etc.—, d'una gran bellesa, tant per la qualitat dels teixits com pels seus dissenys i dibuixos d'inspiració modernista. Els teixits, luxosos i coloristes, ens evoquen el món oníric dels modernistes, un món de somnis que constitueix l'expressió màxima de l'ideal modernista de llibertat, en una societat tan

tradicional i conservadora, d'altra banda, com la societat burgesa catalana de tombant de segle.

Cal destacar la col·laboració de particulars, hereus de les grans famílies de l'època, en l'aportació de peces per a l'exposició. Arxius privats, altres museus i entitats catalanes també han cedit en préstec nombroses peces que han sortit per primera vegada a la llum pública i que han permès il·lustrar la gran importància del tèxtil en el moviment modernista.

Així mateix, el CDMT ha editat un llibre catàleg i ha programat tota una sèrie d'activitats relacionades amb l'exposició, adreçades a diversos tipus de públic, amb l'objectiu d'aprofundir i divulgar els continguts de la mostra.

Sens dubte, aquesta exposició no sols contribueix a difondre el patrimoni tèxtil modernista, sinó que alhora contribueix a recuperar una part de la identitat de la nostra ciutat; no hem d'oblidar que la industrialització i el Modernisme, les fàbriques i els somnis, tal com expressa el títol de la mostra, són símbols inconfusibles del nostre paisatge terrassenc.

Laura Costa i Mateo